

Odborný článek

Nenávistné projevy na Facebooku

Marek Pivoda

Autor je studentem 3. ročníku na Právnické fakultě Masarykovy univerzity. Zaměřuje se na problematiku lidských práv a ústavní právo jako takové. V současnosti působí jako stážista na Nejvyšším soudě. V budoucnu by rád pokračoval v akademické činnosti. Tento článek se umístil na 3. místě v rámci soutěže Iurium Scriptum Competition 2016.

Abstrakt

Tento článek se zabývá aktuálním tématem svobody projevu v rámci sociálních sítí. Autor v něm představuje stávající judikaturu, která prozatím v této oblasti existuje v USA. Věnuje se také prozatím nepočetné judikatuře Ústavního soudu České republiky v otázkách, které se sociálních sítí dotýkají.

Abstract

This article concerns the topic of actual significance—the freedom of speech on the social networks. This article introduces the case law of courts in the United States, but it also recapitulates scarce case law of the Constitutional Court of the Czech Republic concerning the social networks.

V poslední době se problematika svobody projevu na sociálních sítích stala v české společnosti značně rezonující záležitostí a jinak tomu není ani v oblasti právní. Speciální místo v této debatě pak zaujímají nenávistné projevy (tzv. *hate speech*). Kde je hranice mezi svobodou slova a důstojností jedince či skupiny lidí? Měly by být nenávistné projevy na Facebooku nějakým způsobem regulovány? Pokud ano, jakým způsobem? To jsou jen některé otázky, kterými se tento článek bude zabývat.

Facebook je sám o sobě pro právo novým fenoménem, se kterým se teprve začíná seznamovat. Speciálně střet nenávistných projevů na Facebooku se svobodou slova jako základním lidským právem je specifickým jevem, se kterým soudní judikatura po celém světě teprve začíná pracovat. Tento článek si klade za cíl poukázat na alespoň některé ze složitých právních otázek, které se v souvislosti s touto problematikou začínají objevovat.

Facebook jako podporovatel zdvořilého chování

Facebook na svých oficiálních stránkách uvádí podmínky užívání. Výslovně se zde uvádí, že odstraňuje *hate speech*, která zahrnuje obsah, jež přímo napadá lidi na základě jejich rasy, etnické příslušnosti, národnostního původu, náboženského vyznání, sexuální orientace, pohlaví, genderové identity nebo váženého tělesného postižení či choroby.¹ Facebook dále uvádí, že přítomnost a prezentace organizací a lidí, kteří propagují nenávist vůči těmto chráněným skupinám, není povolena. V tomto ohledu mohou uživatelé prostřednictvím různých nástrojů nenávistný či urážlivý obsah nahlásit a vyhnout se mu.

V zásadách komunity Facebook se dále uživatel může dočíst, že prostřednictvím Facebooku lidé můžou zpochybňovat myšlenky, zavedené zvyklosti nebo postupy i za použití humorných či satirických komentářů. Někdy však lidé sdílí obsah s nenávistnými slovními projevy nějaké osoby s tím cílem, aby na situaci poukázali nebo na ni upozornili ostatní uživatele. Pokud se jedná právě o takový případ, Facebook od svých uživatelů očekává, že jasně vyjádří účel, který ostatním pomůže lépe porozumět tomu, proč daný obsah sdílí.² Rozpoznání pravých úmyslů klade velké nároky na soudce při posuzování konkrétních případů. Velkou diskuzi spojenou s touto problematikou vyvolalo rozhodnutí Nejvyššího soudu USA ve věci *Elonis v. United States*.³ Elonis na Facebooku několikrát zveřejnil upravené texty rapových písní, které obsahovaly výhrůžky smrti jeho manželce a jiným osobám. Nejvyšší soud však rozhodl, že v tomto případě nebyl prokázáný jasný úmysl spáchat zločin, a proto obviněného zprostil obžaloby.

Je tedy vidět, že autoregulace Facebooku hraje zásadní roli při kontrolování nenávistných projevů na této síti a že Facebook má k této problematice na rozdíl od právních systémů různých států celkem jasný a aktivní přístup. Rozdílné přístupy států k nenávistným projevům se projevují i ve spolupráci Facebooku s národními vládami. Například německá kancléřka požádala na začátku roku 2016 zakladatele Facebooku Marka Zuckerberga o blízkou spolupráci při postihování šířících se homofobních útoků.⁴ Mimo jiné ke spolupráci států se soukromým sektorem vybízí i Doporučení Výboru ministrů Rady Evropy z roku 2012 (4).⁵ V tom se také zdůrazňuje důležitost podpory ze strany států při vzdělávání uživatelů o jejich základních právech na sociálních sítích a při jiné prevenci proti nenávistným projevům. V České republice se touto problematikou zabývá např. projekt HateFree, který je podporovaný Úřadem vlády ČR.

Formy projevů na Facebooku

Jak bylo rozebráno výše, nenávistné projevy na Facebooku mohou být a také jsou regulovány různými způsoby. Avšak pokud přistoupíme na to, že *hate speech* může být regulována samotným Facebookem nebo může být postihována v rovině občanskoprávní, správněprávní i trestněprávní, objevuje se nespočet zajímavých právních otázek, které by měly být zodpovězeny.

Řada takových otázek je spojena právě s formou projevu na Facebooku. Již výše bylo objasněno, že ke psaným názorům či komentářům na internetu se přistupuje podobně jako ke klasickým formám svobody slova. Ale co ostatní formy projevu, které Facebook umožňuje? Jak je to s „likováním“ či sdílením? Spadají tyto projevy pod svobodu slova?

„Likování“ na Facebooku

Prostřednictvím tlačítka „Líbí se mi“ (neboli Like) může uživatel Facebooku vyjádřit, že se mu líbí daný status, komentář, stránka nebo skupina atd. To, že někdo stiskne tlačítko „Líbí se mi“, se za prvé ukazuje všem uživatelům, kteří se na daný status, komentář, stránku nebo skupinu podívají, navíc se to však okamžitě zobrazí všem „přátelům“ daného uživatele (který tlačítko stiskl) v jejich oznámeních o novinkách. Pouhé „likování“ má tedy veliký význam, protože jeho prostřednictvím může uživatel vyjadřovat svoje názory a postoje, které se v krátkém čase prezentují nemalému počtu lidí. Zvláště k aspektu času je dobré uvědomit si, že Facebook funguje také na bázi mobilní aplikace, tudíž uživatel může dostat upozornění o aktivitách ostatních „přátel“ takřka v reálném čase.

Nižší americké soudy se této problematice již věnovaly. V rozhodnutí *Bland v. Roberts*, kdy několik zaměstnanců pracujících pro místního šerifa tvrdilo, že bylo porušeno jejich právo na svobodu projevu, když byli tímto šerifem propuštěni, protože zjistil, že ve volbách podporovali jeho protikandidáta mimo jiné prostřednictvím „likování“ jeho stránek na Facebooku. Soud jim dal za pravdu a potvrdil, že již „likování“ samotné je svobodným projevem a že také spadá pod ochranu 1. Dodatku. V rozhodnutí soud mimo jiné přirovnal „likování“ k vystavování informačních cedulí na zahradě.⁶ Podobné bylo rozhodnutí správního soudu, který rozhodoval ve věci neoprávněnosti propuštění zaměstnanců restaurace za „likování“ negativních výroků o jejich zaměstnavateli.⁷ Potřebu rozeznávat „likování“ jako svobodný projev (tedy i nutnost jeho ochrany 1. Dodatkem) zdůrazňuje Gray, když připomíná, že za „likování“ jsou někteří aktivisté v represivních režimech mučení a zabíjení.⁸

Tlačítkem „Líbí se mi“ však právní problematika nepsaných projevů na sociálních sítích zdaleka nekončí. Facebook totiž v roce 2016 zavedl pět dalších symbolů, kterými může uživatel vyjádřit svůj názor. Je mezi nimi například i symbol „To mě štve“. Bude zajímavé sledovat, jak se judikatura s dalšími symboly vyrovná. Budou soudy přikládat stejnou hodnotu tlačítku „Líbí se mi“ jako tlačítku „To mě štve“? Nebo budou soudy posuzovat například u nenávistných komentářů, jaký specifický symbol daný účastník použil?

Pokud se soudy konsistentně budou držet stanoviska, že „likování“ spadá pod svobodu projevu, je možné, že by mohl být uživatel, jenž dá „like“ statusu, který vybízí k nenávisti vůči určité skupině

obyvatel, trestně stíhán stejně jako autor daného statusu? Měla by existovat nějaká promlčecí doba, po které již nebude možno žalovat autora nenávistného projevu?⁹ Co když autor v této době změní názor? Tyto a mnohé další důležité právní otázky budou muset být dříve či později zodpovězeny judikaturou.

Sdílení

Další z důležitých forem projevu na Facebooku je sdílení cizího obsahu prostřednictvím odkazů. Jelikož se problematice otázky značně podobají těm, které jsem vznesl výše u „likování“, jen krátce zmíním, že sdílení bylo nižšími americkými soudy rozeznáno jako svobodný projev. Například ve věci *Universal City Studios v. Corley* soud uvedl, že sdílení hypertextových odkazů spadá pod projev, který je chráněný 1. Dodatkem, jelikož komunikace neztrácí ústavní ochranu svobody projevu jen proto, že je vyjádřena v „počítačovém jazyce“.¹⁰

Interpretace různých forem projevu

Jak vyplývá z výše nastolených otázek, problematika interpretace různých forem projevu bude pro přístup ke svobodě slova na Facebooku zcela zásadní. Při nacházení vhodného postoje k této problematice je však nutné mít na paměti, že každý konkrétní případ se musí řešit samostatně a že se při takto složitě a rozmanitě škále projevů nelze řídit žádnou plošnou a rigidní úpravou.

Pokud tedy například nastane situace, že není zcela jasné, jestli se „like“ nebo sdílený obsah vztahuje k nenávistnému projevu nebo k jeho kritice, je dle mého názoru vhodné použít jakousi „kontextuální analýzu“, podle které by při hodnocení jednotlivých projevů soudce měl brát v úvahu i celkovou činnost daného člověka na Facebooku i mimo něj. Jako relevantní kritéria by se dále daly vnímat například četnost nenávistných projevů nebo jejich intenzita. Nicméně je nutné zdůraznit, že i tento přístup skýtá mnohá úskalí jako je například tendence k předsudkům nebo k zaujatému rozhodování.

Dalším aspektem, se kterým se soudní praxe bude muset vypořádat, je závažnost prostředí na dané sociální síti. Tedy jestli je nějakým způsobem relevantní, zda dojde k projevu v rámci uzavřené skupiny či tzv. tajné skupiny. A je možné nenávistné projevy postihovat stejným způsobem také v rámci kolektivní zprávy?

Zejména při řešení problematiky postihování nenávistných projevů je potřeba mít tuto otázku interpretace jednotlivých forem vyjádření na sociálních sítích stále na mysli. V poslední části textu se nyní pokusím výše uvedené poznatky podpořit relevantní judikaturou.

Hate speech v judikatuře Ústavního soudu České republiky

Ústavní soud se obecně vyjádřil k jedinečnosti internetu jako takového a k možnosti přijímání neuvěřitelného množství informací (stejně tak jako k specifickému přístupu uživatelů k nim) ve svém nálezu sp. zn. Pl. ÚS 24/10.¹¹ V tomto nálezu soudkyně zpravodajka Eliška Wagnerová mimo jiné zdůrazňovala nutnost dodržování principů demokratického právního státu i v kyberprostoru. Tento apel byl potvrzen i v usnesení z roku 2009,¹² kde dal Ústavní soud za pravdu obecným soudům, které odsoudily obžalovaného, který na svých webových stránkách uváděl odkazy na jiné internetové stránky zaměřené k podpoře a propagaci nacismu, fašismu a podobných hnutí směřujících k potlačení práv a svobod člověka, vyzýval čtenáře, aby se sami aktivně dopouštěli protiprávního jednání tím, že by se podíleli na tvorbě jeho stránek, a poskytl jim na nich prostor pro rozvíjení úvah a názorů v tom smyslu, v jakém byly jeho internetové stránky zaměřeny. Tím Ústavní soud potvrdil, že k nenávistným projevům na internetu by se mělo přistupovat se stejnou mírou ostražitosti jako k nenávistným projevům v jakékoliv jiné formě.¹³

Co se týče samotných nenávistných projevů na Facebooku, Ústavní soud ještě neměl šanci přímo se k této problematice vyjádřit. Za přelomový lze ale pokládat nálezu sp. zn. II. ÚS 3844/13, kdy se Ústavní soud vyjádřil k povaze sociální sítě Facebook, kterou definoval jako komunikační platformu, jež primárně slouží k navazování a udržování vztahů online a k šíření informací a která nemá jednoznačně soukromou či veřejnou povahu. Dále pak Ústavní soud uvádí, že některé informace vystavené na internetu mohou při odhalování trestné činnosti hrát nepostradatelnou roli, tudíž mohou být relevantním zdrojem i pro orgány činné v trestním řízení (samozřejmě v mezích zákona). Uvedený nálezu je značně specifický, protože se v něm jednalo o možnosti uložení pořádkové pokuty za urážení a zesměšňování policejního důstojníka formou příspěvků na Facebooku. Ústavní soud v tomto případě neshledal povahu příspěvků jako důvodnou pro uložení pořádkové pokuty.¹⁴ K této kauze je ale nutné podotknout, že urážlivé projevy vůči orgánům činným v trestním řízení jsou svou povahou rozdílné od běžných projevů, a proto se jim dostává jiné právní ochrany dle trestního řádu. V kontextu svobody projevu na sociálních sítích je tedy nutno tento případ vnímat jako rozhodnutí *sui generis*.

Nejaktuálnější rozhodnutí, kdy se Ústavní soud zabýval svobodou projevu na Facebooku, bylo ve věci bývalého poslance Otto Chaloupky.¹⁵ Proti němu bylo zahájeno trestní stíhání pro přečin podněcování k nenávisti vůči skupině osob nebo k omezování jejich práv a svobod podle § 356 odst. 1, 3 písm. a) zákona č. 40/2009 Sb., trestního zákoníku. Stíhání bylo zahájeno na základě textu, který Chaloupka zveřejnil na svém profilu na Facebooku. Předmětný text reagoval na dopis, který byl adresovaný starostce Duchcova jako reakce na napadení manželského páru skupinou Romů (tento dopis psal otec jedné z žen obviněných z napadení manželského páru). Chaloupkův text obsahoval například výroky: „*Velmi chytre od cikanskeho vudce. Arogance a sebevedomi jim tedy nechybi. Ale lidi jsou na hrane a jeste par takovychto cikanskych provokaci a zacne mazec. A pak je neochrani ani ani tezkoodenci.*“ „*Vrchol drzosti a arogance cikanskeho vudce. Ale jen tak dal, holoubkove, jeste trochu tlacte a ono to nekde rupne. Lidi jsou uz na hrane, tak potlacte a zacne divocina. Uz slysim ten rev. Bude jedno, jak rychle umite utikat.*“ Chaloupka se pokusil zbavit se odpovědnosti za tyto výroky, když tvrdil, že tyto výroky napsal na Facebook z Poslanecké sněmovny, tudíž by měly být chráněny poslaneckou indemnitou. Avšak Ústavní soud tuto argumentaci ve svém nálezu razantně odmítl, když uvedl, že daný projev nespadá pod poslaneckou indemnitu, protože směřoval výhradně navenek a nebyl učiněn na schůzi

Poslanecké sněmovny.

Tento náález sice primárně zkoumal rozsah indemnity poslanců, ale jeho význam v problematice svobody projevu na sociálních sítích je nezpochybnitelný. K tomuto případu zbývá snad jen dodat, že Obvodní soud pro Prahu 1 označil dané výroky Chaloupky za trestný čin podněcování k nenávisti a uložil půlroční podmíněný trest.¹⁶

Jak je z výše uvedených rozhodnutí jasné, Ústavní soud ke svobodě projevu na sociálních sítích přistupuje podobně jako k jiným formám svobody projevu, avšak uvědomuje si unikátní charakter sociálních sítí a snaží se s nimi v nových relevantních případech pracovat. Bohužel však stále chybí „vzorový“ náález, který by se zabýval rozměrem svobody projevu v souvislosti s nenávistnými projevy na internetu.

Nenávistné projevy a judikatura obecných soudů

Judikaturu obecných soudů je vhodné zkoumat z toho důvodu, že právě jejich přístup k jednotlivým kauzám a jejich aplikace „jednoduchého práva“ můžou nejlépe nastínit vnímání nenávistných projevů na sociálních sítích českými soudy. Jak uvádí Výborný, ještě vhodnější by bylo zkoumat dotčené případy již na nižších úrovních trestního řízení, protože především srovnání počtu trestních oznámení a množství podaných obvinění a obžalob by mohlo odhalit faktický přístup orgánů činných v trestním řízení k nenávistným projevům na internetu a k jejich vůli takovéto projevy postihovat.¹⁷ Avšak získat takovéto informace není v českých podmínkách prakticky možné, stejně jako získat veškerou relevantní judikaturu obecných soudů.

Nicméně některé kauzy se zájmu veřejnosti a tisku nevyhnou, proto je nyní možné se o nich zmínit. Například v létě 2015 byl u Obvodního soudu pro Prahu 6 pravomocně odsouzen člen KSČM Michal Kesudis k ročnímu trestu, který byl podmíněně odložen na třicet měsíců. Kesudis na Facebooku oslavoval smrt českých vojáků v Afghánistánu po útoku sebevražděného atentátníka. Obžalovaný se snažil svoje výroky obhájit právem na svobodný projev, avšak soud jasně konstatoval, že takovýto projev ochrany svobody slova nepožívá.¹⁸ Velice zajímavé je také rozhodnutí okresního soudu v Kroměříži, který uložil pěti osobám tříleté podmíněné tresty za šíření písni s rasistickými texty nazpívanými kapelou ze scény tzv. White Power Music na jejich Facebooku.¹⁹ Toto rozhodnutí je důležité zejména proto, že ukazuje, že i sdílení nenávistných materiálů, které pocházejí od jiných autorů, může být posouzeno jako trestný čin.

Nicméně veřejností nejvíce sledovanou kauzou je bezpochyby kauza Martina Konvičky, jednoho z hlavních vůdců hnutí Islám v České republice nechceme (IVČRN). Toto hnutí mělo před tím, než ho Facebook smazal právě za nenávistné projevy, asi okolo 140 tisíců sympatizantů.²⁰ Právě postava Martina Konvičky byla na facebookové skupině velice aktivní. Konvička byl obviněn z podněcování nenávisti vůči islámu zejména za výroky: „*Pokud se milí politici nerozhoupete, tak vstoupíme do politiky, vyhrájeme volby a jako vítězové, milí muslimové, vás nameleme do masokostní moučky.*“ „*Kdyby došlo k nejhorsšímu, tak koncentráky pro muslimy našťestí budou, ne bohužel. Řekli si o to sami.*“

Ve věci Martina Konvičky ještě nebylo rozhodnuto, nechci tedy předjímat výsledek řízení. Avšak je nutné podotknout, že soud by v tomto případě měl posuzovat výroky v širším kontextu, měl by tedy

dle mého názoru pečlivě posoudit všechny okolnosti, tedy i fakt, že Martin Konvička je veřejně známou osobností s ambicemi aktivně vstoupit do politiky. Podobně je pak nutné vzít v úvahu i aktuální tendence ve společnosti, protože jen tak lze řádně zkoumat význam a celkový dosah jednotlivých výroků. Pokud si ovšem vzpomeneme na výše uvedené definice, myslím, že by nebylo argumentačně náročné takovéto výroky jako *hate speech* kvalifikovat. Tedy *hate speech* jako projev, jehož cílem je urazit, ponížit či vyvolat diskriminaci, nenávist nebo násilí proti skupině osob, právě na základě jejich víry a náboženství. Projev, který podporuje xenofobii a nenávist založenou na netoleranci a nepřátelství vůči menšinám.

Shrnutí relevantní české judikatury mělo sloužit k nastínění přístupu českých soudů k nenávistným projevům na sociálních sítích. Je vidět, že takovéto případy se objevují a že i obecné soudy ve svém rozhodování o virtuální nenávisti nezapomínají na princip obranyschopné demokracie a platných principů, které uplatňují v běžném rozhodování o „klasických“ svobodných projevech.

Závěr

Z pohledu práva je sice Facebook poměrně nový fenomén, kterým se odborná společnost bude muset zabývat, avšak z pohledu společnosti jako takové je to ustálené médium, které si našlo v životě lidí pevné místo. Domnívám se, že bez regulace nenávistných projevů a jejich důsledného postihování by se z Facebooku mohlo stát fórum, kde by neplatila žádná pravidla. Místo užitečného komunikačního prostředku, který poskytuje lidem možnost vyjadřovat svoje názory a dává jim prostor pro seberealizaci, by to mohl být nástroj pro šíření nenávisti. Takovéto postihování nenávistných projevů však bude vyžadovat aktivní přístup jak Facebooku samotného, tak orgánů činných v trestním řízení.

Na ochranu lidské důstojnosti a základních lidských práv obecně nelze rezignovat jen proto, že se svobodná diskuse přesouvá do virtuálního světa, kde je mnohem snazší nevšímat si nenávistných projevů, které se zdají být jakýmsi způsobem vzdálené od reality. Díky naší historické zkušenosti víme, že takovéto projevy mohou mít naopak důsledky naprosto reálné. Stejně tak jako víme, že nerespektování svobodného projevu je neslučitelné se zásadami demokratické společnosti. Nyní je tedy nutné naše zkušenosti aplikovat na nová prostředí jako je Facebook a snažit se nenávistné tendence z těchto prostředí odstraňovat. Co je ale důležitější, snažit se odstraňovat tendence projevoval nenávist na sociálních sítích z mysli člověka.

Takového cíle lze dosáhnout jen společným působením státních orgánů prostřednictvím práva a jeho vynucování, nevládních organizací prostřednictvím monitoringu a vzdělávání, a konečně všech uživatelů prostřednictvím jejich zodpovědného chování na sociálních sítích. Při takovém působení si je ale potřeba uvědomit, že jakékoliv zásahy do svobody projevu jsou vždy jen krajním řešením. Pokud toto nebude mít společnost na paměti, nebude nikdy demokracie obranyschopná, ale vždy bude jen sebedestruktivní.

Zaujal Vás tento článek?

Tímto to končit nemusí. Článek najdete ve webové podobě na:

[*http://www.iurium.cz/2016/09/28/nenavistne-projevy-facebooku/*](http://www.iurium.cz/2016/09/28/nenavistne-projevy-facebooku/)

Zapojte se do diskuze. Jakýkoli názor, kritika, nápad či podnět je zde vítán.

Seznam poznámek pod čarou

1 *Zásady komunity* [online]. facebook.com, 2016 [cit. 6. března 2016]. Dostupné na <<https://www.facebook.com/communitystandards>>.

2 Tamtéž.

3 Rozhodnutí Nejvyššího soudu USA ze dne 1. června 2015, ve věci *Elonis v. United States*, Case No. 13-983.

4 *Germany says Facebook's Zuckerberg gets message on hate speech*. [online]. Reuters, 25. února 2016 [cit. 6. března 2016]. Dostupné na <<http://www.reuters.com/article/facebook-germany-zuckerberg-idUSL8N1645AR>>.

5 Doporučení Výboru ministrů Rady Evropy č. (2012)4 ze dne 4. dubna 2012, o ochraně lidských práv s ohledem na služby sociálních sítí.

6 KRISHNAKUMAR, Tarun. From flags to Facebook: Symbolic expression in the United States and India. *Computer Law*, 2015, vol. 31, no. 3, s. 370.

7 Tamtéž.

8 GRAY, Leigh Ellen. Thumb war: The Facebook „like“ button and free speech in the area of social networking. *Charleston Law Review*, 2013, vol. 7, s. 486.

9 LEWIS, Coleen B. Social Media: Cyber Trap Door to Defamation – Jamaica's Defamation Act 2013 Examined. *Masaryk University Journal of Law and Technology*, 2015, vol. 9, no. 1, s. 76.

10 KRISHNAKUMAR, Tarun. From flags to Facebook: Symbolic expression in the United States and India. *Computer Law*, 2015, vol. 31, no. 3, s. 370.

11 Nález Ústavního soudu ze dne 22. března 2011, sp. zn. Pl. ÚS 24/10.

12 Usnesení Ústavního soudu ze dne 26. března 2009, sp. zn. I. ÚS 3108/08.

13 Podobně usnesení Ústavního soudu ze dne 5. srpna 2009, sp. zn. I. ÚS 2843/08.

14 Nález Ústavního soudu ze dne 30. října 2014, sp. zn. II. ÚS 3844/13.

15 Nález Ústavního soudu ze dne 16. června 2015, sp. zn. I. ÚS 3018/14.

16 *Trest za status na Facebooku? Svě o tom ví nejen Chaloupka* [online]. ceskatelevize.cz, 25. června 2015 [cit. 12. března 2016]. Dostupné na <<http://www.ceskatelevize.cz/ct24/media/1539430-trest-za-status-na-facebooku-sve-o-tom-vi-nejen-chaloupka>>.

17 VÝBORNÝ, Štěpán. *Nenávistný internet versus právo*. 1. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2013, s. 88.

18 *Na Facebooku schvaloval útok na české vojáky. Za vulgární komentář dostal podmínku* [online]. iHNed.cz, 31. srpna 2015 [cit. 12. března 2016]. Dostupné na <<http://domaci.ihned.cz/c1-64533320-na-facebooku-schvaloval-utok-na-ceske-vojaky-za-vulgarni-komentar-dostal-podminku>>.

19 VÝBORNÝ, Štěpán. *Nenávistný internet versus právo*. 1. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2013, s. 98.

20 SHANAAH, Šádí. *Jak se šíří nenávist: případ Islám v ČR nechceme* [online]. respekt.cz, 30. července 2015 [cit. 12. března 2016]. Dostupné na <<https://www.respekt.cz/politika/jak-se-siri-nenavist-pripad-islam-v-cr-nehceme>>.